

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв

Кафедра дошкільної освіти

Освітня програма: «Дошкільна освіта»
Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ РОБОТІ СІМ'Ї ТА ЗДО

Григорук Любові Анатоліївни

Науковий керівник:

Лісовець О. В., д-р ф-фії в галузі Освіта/Педагогіка
(PhD), доцент кафедри дошкільної освіти

Рецензенти:

Пісоцький О. П., к. психол. н., доцент кафедри
дошкільної освіти Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя

Гордієнко Т.В., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти, психології та менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя

Допущено до захисту: Протокол № 5 від 29.11.2023р.
Завідувач кафедри дошкільної освіти:

Кононко О.Л., д. психол. н., професор

АНОТАЦІЯ

Григорук Л. А. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2023.

У роботі представлено результати дослідження проблеми національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та закладу дошкільної освіти. Проаналізовано стан розробки проблеми національно-патріотичного виховання у психолого-педагогічній літературі. З'ясовано особливості та зміст національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти та в сім'ї. Наведено результати дослідницької роботи з вивчення рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку та визначення педагогічних умов і методичних рекомендацій щодо спільної роботи сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, патріотизм, старший дошкільний вік, педагогічні умови, оптимізація виховного процесу, взаємодія вихователів і батьків.

ANNOTATION

Hryhoruk L. A. Pedagogical conditions of national-patriotic education of older preschool children in the joint work of the family and special educational institutions. – Manuscript.

Qualification work for the degree of "master" in the specialty 012 Preschool education. – Nizhyn Mykola Gogol State University. – Nizhyn, 2023.

The paper presents the results of the study of the problem of national-patriotic upbringing of older preschool children in the joint work of the family and the preschool education institution. The state of development of the problem of national-patriotic education in psychological and pedagogical literature is analyzed. The peculiarities and content of national-patriotic upbringing of older preschool children in a preschool education institution and in the family have been clarified. The results of the research work on the study of the level of national-patriotic education of older preschool children and the determination of pedagogical conditions and methodical recommendations regarding the joint work of the family and the preschool education institution in the process of national-patriotic education of older preschool children are given.

Keywords: national-patriotic education, patriotism, older preschool age, pedagogical conditions, optimization of the educational process, interaction between educators and parents.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ РОБОТІ СІМ'Ї ТА ЗДО	9
1.1. Поняття національно-патріотичного виховання у психолого-педагогічній літературі.....	9
1.2. Особливості та зміст національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у ЗДО	16
1.3. Роль сім'ї у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку	28
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ РОБОТІ СІМ'Ї ТА ЗДО	34
2.1. Констатувальний етап дослідження рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.....	34
2.2. Характеристика педагогічних умов національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО.	47
2.3. Методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку	55
Висновки до розділу 2	59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку на сучасному етапі є особливо значущим та актуальним завданням для держави. Одна з важливих характеристик патріотизму – його соціальний зміст. Любов до Батьківщини – це турбота про інтереси та історичну долю країни, готовність заради неї на самопожертву; вірність батьківщині, яка веде боротьбу з ворогами; гордість за соціальні та культурні досягнення своєї країни; співчуття до болю народу та негативне ставлення до соціальних вад суспільства; повага до історичного минулого Батьківщини та успадкованих від неї традицій; прихильність до місця проживання (міста, села, області, країни).

Системі освіти відводиться найважливіша роль в національно-патріотичному становленні підростаючого покоління, вихованні у молоді любові та відданості своїй Батьківщині. Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, в першу чергу, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку. В сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз, і водночас, великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд із забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство, є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка значною мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Про роль національно-патріотичного виховання дітей і молоді свідчать державні нормативно-правові документи: Закони України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, лист Міністерства освіти і науки «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання» тощо. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України [15] акцентовано на необхідності нових підходів і шляхів до виховання

патріотизму як почуття і як базової якості особистості, її національно-усвідомленого ставлення до рідного народу, незалежно від національності та регіону проживання, збереженні надбань національної і світової культури, пріоритеті суспільно-державницьких цінностей.

В системі освіти України у змістовному аспекті патріотизм полягає у почутті любові до тих місць, де людина народилася і виросла; поважне ставлення до рідної мови; турботу про інтереси батьківщини; прояв громадянської позиції та зберігання вірності батьківщині; гордість за її соціальні та культурні досягнення; відстоювання її свободи та незалежності; поважне ставлення до історичного минулого та можливості власного внеску у благополуччя батьківщини в майбутньому. Патріотизм, як моральна якість, є результатом цілеспрямованого виховання, а дошкільне дитинство є сенситивним періодом для залучення дитини до культури нації. Тому дуже ефективно починати виховувати справжнього патріота своєї Батьківщини саме у цьому віці, коли дитина починає швидкими темпами розвиватися в соціальному плані. Цей період за своїми психологічними особливостями найбільш сприятливий для формування патріотизму, оскільки дітям дошкільного віку властива висока сприйнятливість, легкість у навчанні, довіра дорослим, прагнення наслідувати їх, емоційна чутливість та інтерес до всього навколишнього.

Різні аспекти національно-патріотичного виховання досліджувалися багатьма науковцями (С. Русова, Г. Ващенко, К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.), які вказували на важливість і значущість національно-патріотичного виховання і дітей дошкільного віку. Чим раніше розпочнеться національно-патріотичне виховання майбутнього громадянина України, тим ефективніше буде становлення його як особистості, патріота української соборності. Як зазначають психологи (І. Бех, М. Боришевський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Котирло та ін.), старший дошкільний вік – це період, коли в дітей формується свідомість і самосвідомість, зростає

усвідомлення власних мотивів і вчинків, емоційних переживань, що свідчить про необхідність спеціальної роботи з національно-патріотичного виховання.

Характерною особливістю досліджень, пов'язаних з національно-патріотичним вихованням дітей дошкільного віку, є звернення до окремих аспектів проблеми. У сучасній вітчизняній педагогічній науці різні аспекти патріотичного виховання розробляли І. Бех, Л. Березівська, С. Гончаренко, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, С. Лопатюк, О. Савченко, Н. Скотна, Г. Корж, О. Сухомлинська К. Чорна та інші знані науковці. За останні роки ця проблема досліджувалася у дисертаційних роботах Т. Гаврилової, В. Ковалю, О. Коркішко, О. Красовської, П. Оніщука, І. Охріменка, С. Рашидової.

Актуальність і практична значущість даної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження: **«Педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО»**.

Мета дослідження - визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан теоретичної розробленості проблеми національно-патріотичного виховання дітей у психолого-педагогічній літературі
2. Визначити критерії національно-патріотичного виховання, підібрати діагностичні методики та з'ясувати рівень національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.
3. Визначити педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО.
4. Розробити рекомендації для вихователів і батьків щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – процес національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО.

Предмет дослідження – педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО.

Відповідно до поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження**:

- теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, класифікація, узагальнення наукової літератури та нормативних джерел для з'ясування змісту базових понять дослідження, обґрунтування сутності основних понять та особливостей національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО;

- емпіричні: вивчення документів, бесіди з дітьми, спостереження, аналіз ситуацій; констатуючий експерименти;

– методи обробки результатів (якісний та кількісний аналіз результатів дослідження).

Теоретичне значення роботи полягає у вивченні та аналізі науково-педагогічної і методичної літератури щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, визначенні педагогічних умов національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у практиці вихователями закладів дошкільної освіти під час роботи з дітьми старшого дошкільного віку, при розробці занять національно-патріотичного спрямування, методичних рекомендацій для вихователів і батьків щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення і результати дослідження висвітлювалися у доповідях на наукових конференціях: всеукраїнській регіональній та університетських:

19 жовтня 2022 р. – Всеукраїнська студентська науково-практична конференція «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку», м. Ніжин.

28 лютого 2023 р. – VIII вузівська наукова студентська Інтернет-конференція «Підготовка керівника закладу освіти: реалії сьогодення та перспективи», м. Ніжин.

24 травня 2023 р. – Конференція молодих науковців «Молодь у науці», м. Ніжин.

6 квітня 2023 р. – Методологічний семінар на тему: «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання», м. Київ.

20 червня 2023 р. – Регіональна науково-практична Інтернет-конференція студентів, молодих науковців, педагогів-практиків «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, педагогічні пошуки, здобутки», м. Ніжин.

18 жовтня 2023 р. – Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція студентів, магістрів та молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку», м. Ніжин.

За результатами дослідження підготовлено дві публікації:

Григорук Л. Взаємодія сім'ї та ЗДО у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання. Збірник тез методологічного семінару* (м. Київ, 6 квітня 2023 р.). Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 548 с. С. 122-127.

Григорук Л. Особливості національно-патріотичного виховання старших дошкільників у ЗДО. *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник наукових статей студентів, магістрів, молодих науковців спеціальності 012 Дошкільна освіта* / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 232 с. С 40–44.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів кожен з яких складається із трьох підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел (41 праця) та додатків.

Повний обсяг роботи становить 74 сторінок, із них 63 сторінки – основний текст.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ РОБОТІ СІМ'Ї ТА ЗДО

1.1. Поняття національно-патріотичного виховання у психолого-педагогічній літературі

Національно-патріотичне виховання є найважливішим елементом суспільної свідомості, саме це є основою життєдіяльності будь-якого суспільства та держави, спадкоємності поколінь. У сучасній педагогічній практиці під національно-патріотичним вихованням розуміється цілеспрямований творчий процес взаємодії педагога та дитини щодо формування патріотизму як моральної якості особистості. Тобто мова йде про виховання патріотизму – одну з найактуальніших проблем сучасного суспільства. Сьогодні, в часи повномасштабного вторгнення Росії в Україну, як ніколи зрозуміло, що без виховання патріотизму у молодого покоління ми не зможемо впевнено рухатися вперед ні в економіці, ні в культурі, ні в політиці, тому що наше майбутнє має мати свій моральний стержень – любов до Батьківщини, вірність їй та готовність стати на захист свого народу.

Нині у науковій літературі патріотизм інтерпретується в різних аспектах: як особлива прихильність до своєї країни; як почуття особистої ідентифікації з країною; як особлива турбота про добробут країни; як готовність жертвувати собою, щоб сприяти добробуту країни.

В деякому відношенні, патріотизм це певний соціальний і моральний принцип, який викликає у людини почуття прихильності до своєї країни. Він викликає почуття гордості за свою націю, країну або культуру.

Патріотизм визначає ставлення особистості до своєї Батьківщини, до її історичного минулого та сьогодення. Патріотизм включає в себе взаємопов'язану сукупність моральних почуттів та характеристик поведінки.

У педагогічному словнику М. Ярмаченка термін «патріотизм» /грец. *patre* – батьківщина/ визначається, як суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов'ю до батьківщини. Любов така включає: піклування про інтереси та історичну долю країни і готовність заради них до самопожертви; вірність батьківщині, що бореться з ворогами; гордість соціальними та культурними досягненнями своєї країни; співчуття до страждання народу і негативне ставлення до соціальних пороків суспільства; повага до історичного минулого, і успадкованих від нього традицій; прив'язаність до місця проживання /до міста, села, області, країни в цілому/. Всі ці прояви патріотизму знайшли відображення в моральній свідомості людства і в змісті різних моральних вимог. Саме тому патріотизм і є одним із принципів моралі. В періоди великих історичних потрясінь патріотичні почуття різко загострюються. Виховання патріотизму у підростаючого покоління – одне із найважливіших завдань всієї системи освіти і виховання [40].

В новому тлумачному словнику української мови укладачі В. Яременко та О. Сліпушко поняття «патріот» тлумачать, як той хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги. Патріотизм – це любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [20].

Перш ніж перейти до проблеми виховання патріотизму, необхідно розглянути і саме поняття «виховання» як центральної категорії осмислення виховного процесу, професійної педагогічної діяльності з виховання дітей та всієї науки педагогіки в цілому.

Педагогічний словник за редакцією С. Гончаренка трактує поняття «виховання» як «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів» [10].

У широкому розумінні виховання – це комплекс впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Цей вплив включає як систематичні впливи виховних закладів, так і впливи соціально-економічних умов, які діють стихійно.

У вузькому розумінні виховання – це свідомий вплив батьків і освітніх установ на вихованця. Основною метою виховання є сприяння розвитку виявленого обдарування вихованця або стримування певних задатків, залежно від визначеної мети (так званого «ідеалу виховання»). Засобами виховання служать приклад, який надає вихователь, а також накази (вимоги й заборони), переконання, привчання й навчання. Виховання охоплює фізичний, психічний і духовний аспекти, призначаючи завдання формування гармонійної особистості з задатків і здібностей, що розвиваються. Крім того, воно спрямоване на формування у вихованця позитивних моральних та духовних установок щодо інших людей, сім'ї, народу, держави тощо. Процес виховання, здійснюваний батьками і освітніми установами, припиняється у випадку втрати ними авторитету в очах вихованця [10].

Як вказує у посібнику О. Лісовець, проблема патріотичного виховання завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній думці. Видатні вчені та педагоги минулого О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський, Я. Чепіга, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші у своїх працях приділяли велику увагу вихованню любові до своєї землі, рідної мови; поваги до історичного минулого, формуванню національної самосвідомості. [16, с. 12].

Так, вагоме значення у розумінні національного виховання мають педагогічні ідеї К. Ушинського. Як зауважує вчений, виховання почуття народності дозволяє людині стати членом суспільства, оскільки включає виховання громадянського обов'язку, почуття патріотизму [33]. Видатний педагог стверджував, що почуття народності в людині настільки сильне, що «якщо в людині навіть загине все святе та благородне, воно гине останнім,

адже поля батьківщини, її мова, її перекази і життя ніколи не втрачають незбагненої влади над серцем людини» [33]. На переконання педагога, «народ без народності, що тіло без душі», а «виховання, побудоване на абстрактних або іноземних основах, буде впливати на розвиток характеру набагато слабше, ніж система, яка створена самим народом» [33]. Актуальними і сьогодні є думки вченого про те, що все, що не буде «узгоджене з суспільним життям, не зможе закріпитись у серці дитини» [33].

С. Русова підкреслювала значення і необхідність створення освітнього середовища для національного зростання дітей. Вона наголошувала, що «щаслива та нація, яка має змогу утворити у своїй державі національну школу, вона сміливо може дивитись у своє майбутнє» [28, с. 85]. Вона радила вивчати з дітьми історію рідного краю, національну літературу, національне мистецтво, брати участь у відзначенні національно значущих подій, свят тощо.

В. Сухомлинський наповнив глибоким моральним змістом поняття «громадянство» та «патріотизм», розглядаючи їх у єдності з іншими загальнолюдськими моральними цінностями, національною самосвідомістю, гідністю особистості. «Виховувати громадянина, стверджував В. Сухомлинський, - означає виховати справжню людину. Бути справжньою людиною та громадянином – значить жити правильно, любити дітей, високо зберігати свою гідність патріота, громадянина, трудівника» [30].

У XXI столітті питання виховання патріотичної самосвідомості у дітей та молоді постають особливо гостро. В даний час актуальності у педагогічній дошкільній науці набувають питання, пов'язані з формуванням у дитини позитивного активно-зацікавленого ставлення до країни, в якій вона живе.

У сучасній науковій літературі (І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, К. Чорна) патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє. Це процес формування патріотичних почуттів, цінностей і

прагнень у людини з метою розвитку її патріотичної свідомості та активної громадянської позиції.

Основним завданням патріотичного виховання є виховання людей, які люблять свою країну, її культуру, історію, традиції, і відчують відповідальність за долю свого народу та благополуччя своєї країни. Таке виховання включає:

- ✓ розвиток любові до батьківщини, національної самосвідомості й гідності;
- ✓ дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій;
- ✓ відповідальність за природу рідної країни;
- ✓ потребу зробити свій внесок у долю батьківщини;
- ✓ інтерес до міжнаціонального спілкування;
- ✓ прагнення праці на благо рідної країни, її народу [16, с. 15].

Виходячи з такого розуміння поняття «патріотичне виховання», його предметом є такі **категорії**, як: національна ідея; національна культура; рідна мова; історія народу і держави; самовизначення, самоідентифікація; категорії Батьківщини (мала і велика Батьківщина); лідери та герої народу, нації, держави; рідний край, місто, село; рідні мати, батько.

Результатом патріотичного виховання можна вважати людину, громадянина чи представника певної нації або національності, який:

- розуміє і поділяє сутність національної ідеї;
- є носієм національної культури;
- своєю професійною діяльністю сприяє економічному, науковому, культурному зростанню Батьківщини;
- любить і відстоює рідну мову, користується нею;
- любить, захищає і відстоює рідну країну / державу / територію;
- любить, захищає і відстоює свої звичаї, традиції;
- любить, захищає і підтримує співгромадян з патріотичним способом мислення;

➤ постійно відчуває гордість за вищенаведене і приналежність до цих категорій [16, с. 16].

Патріотичне виховання має на меті не лише стимулювати гордість за свою націю, а й розвивати відповідальність, толерантність, громадянську активність і бажання сприяти позитивним змінам у своїй країні.

В українському нормативному просторі і в сучасній освітній практиці вкорінилося поняття «національно-патріотичне виховання дітей та молоді». Офіційне трактування цього поняття, яке представлено у «Концепції національно-патріотичного виховання», наступне: «комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [15].

Метою національно-патріотичного виховання є не лише підтримка любові до власної країни, а й формування громадян, які відчувають відповідальність за її майбутнє і активно сприяють її розвитку.

Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас, національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Серед них: принцип національної спрямованості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полікультурності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності [16].

Реалізація національно-патріотичного виховання в системі освіти України має враховувати сучасні реалії. Головне завдання закладів освіти –

так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних дорослих, освітнє середовище виховували дітей у душі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності.

Елементи національно-патріотичного виховання можуть включати в себе:

вивчення історії та культури – розуміння минулого країни, вивчення великих подій, видатних постатей, традицій і обрядів;

сприяння мовному розвитку – акцент на вивченні та використанні національної мови як важливого елементу національної ідентичності;

участь у національних святкуваннях і заходах – залучення до участі в національних святкуваннях, парадах, та інших подіях, що сприяють почуттю гордості за свою країну;

формування громадянської свідомості – збудження інтересу до громадянської активності, підтримка громадянських цінностей та взаємодії в суспільстві;

розвиток толерантності та поваги до інших культур – підкреслення важливості розуміння та поваги до інших національностей і культур.

Завдання педагогів полягає у тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу, тобто сприймалися «не лише розумом, а й серцем». Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – герба, прапора, гімну. Важливим аспектом національно-патріотичного виховання є повага та любов до державної мови. Адже мовне середовище повинно впливати на формування громадянина, патріота України.

Таким чином, формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. У зв'язку з цим національно-патріотичне виховання є важливою складовою освітнього процесу.

1.2. Особливості та зміст національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у ЗДО

Особливість національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку полягає у тому, щоб посіяти і виростити в дитячих душах насіння любові до рідної природи, рідного дому та сім'ї, до найближчого оточення дитини, до історії та культури країни, створеної працею рідних та близьких людей, а також руками тих, кого звать співвітчизниками. Щоб бути патріотом, громадянином треба любити свою Батьківщину. А щоб любити Батьківщину, треба її знати.

На кожному віковому етапі розвитку дошкільника образ Батьківщини постає по різному: спочатку це світ рідної сім'ї, потім - дитячого садка, в більш старшому віці – світ рідного краю, і, нарешті, світ рідної України. Дуже важливо, щоб цей образ Батьківщини на кожному етапі був привабливим для дитини, супроводжувався позитивними емоціями, такими як любов, радість, задоволення від спілкування з людьми, які оточують дитину у перші роки життя. Діти дошкільного віку легко та природно вбирають враження від картин рідної природи, побуту, традицій, звичаїв, обрядів людей, серед яких живе, від предметів, що їх оточують [39]. Заклад дошкільної освіти разом із сім'єю є найважливішим соціальним інститутом виховання дитини, здійснює свій виховний вплив у найбільш сприйнятливий період життя дітей дошкільного віку. Тому дуже важливою є якість освітньо-виховної роботи, як дошкільної установи, так і окремо педагогів.

Це зобов'язує вихователя:

- зрозуміло ставити мету та вирішувати завдання виховання та освіти дітей;
- створювати сприятливе освітньо-виховне середовище, яке буде сприяти різнобічному індивідуальному розвитку та духовно-моральному становленню особистості дитини, а саме: атмосферу любові, уваги кожному вихованцю, порозуміння між усіма учасниками педагогічного процесу;

- мати пріоритет моральних цінностей як найважливішого чинника виховання, виховання особистим прикладом;

- забезпечувати дітей інформацією для розуму, душі та серця [6].

Зупинимось на основних завданнях національно-патріотичного виховання у ЗДО:

1. Формування духовно-морального відношення, почуття причетності та любові до сім'ї, міста, країни, до природи рідного краю, до культурної спадщини свого народу.

2. Виховання почуття власної гідності у дитини як представника власного народу.

3. Виховання толерантного ставлення до інших національностей [18].

О. Лісовець розкриває більш детально ці завдання:

- розширювати уявлення про місце кожної людини в соціальному середовищі, необхідність дотримання морально-етичних норм суспільства;

- формувати у дітей позитивний образ Батьківщини та рідної домівки;

- виховувати любов і повагу до членів своєї родини, бажання піклуватися про них;

- формувати ціннісне ставлення до культури українського народу, його історичного минулого, мови, звичаїв, традицій;

- виховувати почуття власної гідності як представника українського народу;

- навчати дотримуватися культури поведінки у щоденній життєдіяльності;

- почуття власної гідності як представників свого народу;

- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей [16].

Особливістю організації цієї роботи у ЗДО є тісний зв'язок із усіма іншими видами діяльності дітей. Тому організація роботи з національно-патріотичного виховання також дозволяє вирішувати низку суміжних завдань.

1) Завдання естетичного і морального виховання. Найсуттєвіше у вихованні моральних почуттів – це безпосередній прояв їх у реальних практичних вчинках. Ставлення до навколишнього світу проявляється в грі, праці, творчій і образотворчій діяльності, спілкуванні, повсякденному житті.

2) Завдання фізичного виховання. Розвиток сміливості, спритності (особливо у спортивних іграх із військово-патріотичним змістом).

3) Завдання трудового виховання. Заохочення трудової діяльності дітей, на основі якої лежить бажання зробити щось для інших. Діяльність з суспільною мотивацією слід організовувати не тільки в дитячому садку, але й удома, залучаючи до цього сім'ю дитини. Причому ця робота має вестися систематично. Праця дошкільнят невелика і нескладна, але необхідна для формування їх особистості. Необхідно привчати дітей сумлінно ставитися до будь-якої роботи, досягати поставленої мети, виховувати дбайливе ставлення до суспільного добра.

4) Формування дбайливого ставлення до природи. Важливо поєднувати формування дбайливого ставлення до природи (догляд за тваринами, робота на городі, підгодовування птахів, вирощування квітів, овочів) з вихованням любові до рідного міста, з бажанням працювати разом із дорослими над його облаштуванням (толоки, озеленення).

У дошкільному віці найближче оточення дитини – це сім'я, дитячий садок, предметний світ вдома та в дитячому садку, навколишня природа. Основне завдання національно-патріотичного виховання у *молодшій групі* (3–4 роки) – виховання любові до рідного дому, сім'ї. Сюди входить прищеплення почуття спорідненості з сім'єю, прагнення закласти та усвідомити основи ніжних почуттів та прихильності до своєї сім'ї, сформуванню поняття: «Я – член сім'ї», «Мій дім – моя сім'я». Завдання вирішуються на рівні знань, умінь та ціннісних орієнтацій, тобто стосунків. Наприклад, знання – знати своє ім'я, прізвище, імена та по батькові батьків та близьких родичів, родинні зв'язки, коло справ кожного (я – твій брат; мама пере для всіх). Вміння – впізнавати себе на фотографії сім'ї, виявляти чуйність до інших людей (пожаліти,

обійняти, приголубити, говорити добрі слова), ставити запитання про дії та вчинки інших. Досвід ціннісних орієнтацій – говорити про себе у першій особі «я», виражати прихильність до близьких, інтерес до їх дій та мовлення. За виразом обличчя і жестах розуміти окремі прояви емоцій людей: сміх, плач, гнів. Вміти висловити доброзичливе ставлення до близьких людей, охоче виконувати їх прохання.

Паралельно із завданнями виховання любові до своєї сім'ї вирішуються завдання виховання любові до природи. Діти одержують елементарні уявлення про живу та неживу природу рідного краю, виконують посильні дії разом з дорослими по догляду за рослинами та тварин. Набувають досвіду ціннісних орієнтацій – дбайливо ставитися до тендітної природи в природному середовищі (берегти траву, квіти, дерева), переживати радість, цікавість, здивування, задоволення при зустрічі з живими об'єктами, співчуття та переживання при необережному поводженні з ними [5].

У *середній групі* найближче оточення дитини збільшується: крім сім'ї та дитячого садка це двір, вулиця, також розширюються уявлення про рідну природу і предметний світ. Основне завдання педагога у рамках національно-патріотичного виховання – ввести дитину в перше суспільне середовище – дитячий садок, закласти основи щирої подяки співробітникам дитячого садка за їхні добрі серця та теплоту душі. Познакомити з соціальним та природним оточенням рідного дому та дитячого садка. Сформувати поняття «Я – вихованець дитячого садка», «Мій другий будинок – дитячий садок». Обсяг знань та уявлень про дитячий садок та його працівників визначено вимогами програми. Зупинимося на вміннях дітей: виявляти прагнення до самостійної діяльності і самообслуговування, наслідувати дорослих, які працюють у дитячому садку, відображати в іграх цікаві для них сфери діяльності, ставити питання, допомагати. Впізнавати та називати людей, які працюють у дитячому садку. Легко вступати у взаємовідносини з однолітками та співробітниками дитячого садка. Досвід ціннісних орієнтацій - вміти відносити до себе особисте звернення дорослого, орієнтувати свою поведінку на позитивну

оцінку педагога. Усвідомлено виробляти культурну поведінку серед дітей та дорослих: бути добрим, ввічливим, уважним. Виявляти доброзичливе ставлення до однолітків та дорослих: посміхатися, виявляти готовність вислухати, допомогти, виконати прохання, прийняти до гри [5].

У *старшій групі* до відомого вже найближчого оточення дитини додаються рідне місто, рідний край, початкові уявлення до рідної країни. Основне завдання – ознайомити дитину з її «малою батьківщиною» – рідним містом, краєм. Формувати поняття «Я – мешканець міста», «Мій дім – Місто». Щоб розвивати інтерес до "малої батьківщини", можна розповідати дітям про пам'ятки, культуру, традиції рідного краю, даємо уявлення про професії людей, які тут живуть. Результатами національно-патріотичного виховання мають бути наступні:

1. Розширюються уявлення дітей про природу рідного краю: це елементарні уявлення про кліматичні та природні особливості, про ландшафт.
2. Досвід ціннісних орієнтацій: виявляти любов до рідного краю, міста, пишатися ним. Виявляти інтерес до подій сьогодення, майбутнього, минулого.
3. Уважно і критично ставитися до оцінки своїх вчинків з боку дорослих.
4. Проявляти чуйність до емоційного стану старшого покоління, любов до праці, повагу до людей різних національностей, що населяють місто, край, зокрема до корінних жителів краю.
5. Милуватися красою навколишньої природи, виявляти гуманне ставлення до природи рідного краю, піклуватися про неї.
6. Виявляти усвідомлене захоплення, дбайливе ставлення до виробів народних ремесел, рукотворного світу малої батьківщини.
7. Проявляти наполегливість у пошуках відповіді на питання, які виникають, прагнення пізнавати, експериментувати, творити.
8. Встановлювати та підтримувати взаємозв'язок з дітьми та дорослими, виконувати доручення дорослих, вступати у співпрацю із старшими та однолітками.

9. Розуміти різноманіття соціальних ролей, що виконуються дорослими.

10. Розуміти роль людини в збереженні та порушенні екосистеми, засвоїти правила поведінки у ній.

11. Надавати посильну допомогу дорослим по догляду за рослинами та тваринами.

12. Вміти формулювати висновки, робити невеликі відкриття.

13. Посильно допомагати дорослим зберігати рукотворний світ міста, краю.

14. Складати описові розповіді про місто, цікаві місця та події малої батьківщини.

15. Порівнювати предмети різних видів, виділяючи та зіставляючи відмінність та подібність предметів та матеріалів, узагальнювати результати порівняння.

У підготовчій до школи групі (6-7 років) заглиблюються уявлення дітей про найближче оточення дитини. Головне завдання – розвинути потребу в ознайомленні з Батьківщиною, прищеплювати любов до неї. Сформувати поняття «Я – українець», «Мій дім – моя велика Батьківщина – Україна». Дитина сьомого року життя повинна мати уявлення про те, що вона є жителем України, вона має засвоїти поняття «Я – громадянин України». Вміти знаходити заняття до душі, мати близьких друзів, охоче брати участь у спільних справах. Може розповісти про себе, події свого життя, про свої мрії, плани на майбутнє, пов'язувати їх з майбутнім країни. Знає видатних людей України, має уявлення про роль праці дорослих на основі ознайомлення з різними видами праці та професіями, характерними нашій місцевості. Виявляти інтерес до минулого, сьогодення та майбутнього, уявляти себе в різних соціальних ролях, мріяти про добрі справи. Знає культурні традиції своєї сім'ї, українського народу, інших національностей. Досвід ціннісних орієнтацій: відчувати почуття гордості за свою Батьківщину. Виявляти доброзичливість до людей різних національностей, інтерес до їх культури.

Виявляти інтерес до емоційного стану та почуттів людей, представляти конкретні способи поведінки по відношенню до старших в залежності від їх емоційного та фізичного стану. Розуміти зв'язок між поведінкою дітей та емоційною реакцією дорослих. Завдання щодо ознайомлення з природою: знати природні умови різних кліматичних поясів нашої країни Мати узагальнені уявлення про рослини і тварини, їх пристосування до довкілля. Вміти використовувати спостереження як спосіб пізнання, засвоювати елементарну пошукову діяльність. Надавати посильну допомогу дорослим для догляду за тваринами та рослинами. Досвід ціннісних орієнтацій: виявляти нетерпимість до безглузлого знищення рослин та тварин, завданню їм шкоди. Закріплювати вміння поводитися коректно при взаємодії із природою. Завдання щодо ознайомлення з рукотворним світом: мати уявлення про предмети матеріального рукотворного світу: міста, будинки, транспорт, техніка, предмети побуту, культури і т. д. Володіти вмінням класифікувати. Досвід ціннісних орієнтацій: дбайливо ставитися до предметів матеріального світу Відчувати гордість за досягнення в культурі, науці, техніці, спорті, виробництві країни.

Вищеперелічені завдання реалізуються в педагогічному процесі організованих формах (заняття, свята, розваги, дозвілля), а також у нерегламентованій та самостійній діяльності дітей.

Таким чином, виховання почуття патріотизму у дошкільнят процес складний та тривалий. Любов до близьких людей, до дитячого садка, до рідного міста та рідної країни відіграють величезну роль у становленні особистості дитини. Виховання патріотичних почуттів є сукупність загальнолюдських цінностей: поняття любові, дружби, добра, істини зливаються з пізнавальною активністю, уявленнями про сучасну дійсність, діяльнісно-практичним ставленням до світу. Кожній людині необхідно знати рідну природу, історію та культуру народу до якого вона належить, своє місце в навколишньому світі.

У процесі національно-патріотичного виховання дитини здійснюється її соціалізація в навколишньому світі, відбувається усвідомлення ставлення до себе з позиції «Я – людина»:

- до себе – я люблю себе, я не можу нашкодити собі;
- до інших людей – я люблю людей (дітей, дорослих), я живу так, щоб не нашкодити людям, що оточують мене;
- до природи – я люблю природу, я не можу нашкодити навколишній природі (тварини, рослини);
- до навколишнього предметного світу та явищ суспільного життя – я люблю життя, я не можу нашкодити рукотворному світу, що оточує мене.

У дошкільному віці з'являється інтелектуальна орієнтація у власних подіях, коли дитина починає розуміти події та розуміти, що це означає, коли Я радію, Я сумую, Я дратуюсь», «Це - ганьба мені», тощо. Крім того, старший дошкільник не тільки розуміє емоційні стани у конкретній ситуації, у нього є синтез подій чи емоційне узагальнення. Цей період також сприятливий для розвитку патріотичних почуттів, високоморальних якостей: колективізму, гуманізму, альтруїзму. Особливу увагу необхідно акцентувати на вихованні волі та високих морально-вольових якостей - героїзму, відваги, мужності, вміння постояти за свою Батьківщину, свій народ. У старших дошкільників також розвивається мовленнєва діяльність, що дозволяє розвивати в них ідейно-патріотичний світогляд через усвідомлення, осмислення таких понять як «батьківщина», «свобода», «моя країна», «народ», «патріотизм» тощо.

У цьому віковому періоді також доцільно формувати етичні норми та правила доброзичливого ставлення та поведінки між людьми, вчити будувати стосунки з іншими, прищеплювати любов до всього духовного життя. Досліджуючи роль психологічних механізмів та факторів у створенні патріотичного потенціалу, можна припустити, що патріотизм - це результат сформованого соціального почуття та способу емоційно-етичного відображення дитиною навколишньої дійсності. Говорити про те, що особистість остаточно сформувалася, також неможливо, як неможливо уявити

застиглий процес. Більш відповідним поняттям є «формування». Формування особистості - процес модифікації особистості під час взаємодії її з реальною дійсністю, появи фізичних та соціально-психологічних новоутворень у структурі особистості та, у зв'язку з цим, зміна зовнішніх проявів (форми) особистості, завдяки якій вона існує для інших людей. Становлення особистості, що відбувається в житті дитини, народжує педагогічне явище, що отримало назву «самовиховання». Суть його полягає у вказівці на усунення суб'єкта виховання: співвідношення соціально-культурного зразка із поведінкою здійснює сам вихованець. Дитина приймає виховну естафету від педагога та несе її далі шляхом свого вдосконалення. Самовиховання акцентує суб'єктивність вчорашнього вихованця - він сьогодні відокремився від дорослих, що виховують його, і своє "Я" обернув в об'єкт власного сприйняття та обдуманого впливу. Але педагог не залишає дитину за перших ознак самовиховання. Виховання ініціює та культивує самовиховання. Тільки особливим методом організоване виховання призводить до самовиховання. Перше – показник якості другого [5].

Формування патріотичних почуттів дітей має ґрунтуватися на глибокій та ґрунтовній роботі з морального виховання дітей дошкільного віку. Це завдання важливе саме в контексті сьогоденної національної політики держави. Національно-патріотичне виховання дошкільнят включає завдання приєднання до своєї національної культури, але передбачає виховання поваги до інших народів, тим самим доповнюється компонентами громадянського виховання.

Таким чином, можна зробити висновок про сформованість суб'єктних якостей у дошкільнят в умовах національно-патріотичного виховання. Це такі, як особливий інтерес до колективних форм діяльності, розвиток основ довільної поведінки, усвідомлення свого «Я» та формування внутрішньої соціальної позиції, узагальнення, активний розвиток мовленнєвої діяльності. Дані особливості дозволяють говорити про становлення суб'єктності дітей старшого дошкільного віку та про те, що цей віковий період є сенситивним

періодом для формування морально-патріотичних аспектів, установок, ідеалів. Завдання педагогів та вихователів на цьому етапі полягає у максимальному використанні психологічних особливостей віку для формування патріотизму та моральності.

Далі розглянемо методи національно-патріотичного виховання. Це методи педагогічної роботи, за допомогою яких здійснюється цілеспрямоване формування духовних, етичних, естетичних аспектів особистості. За своєю цілеспрямованістю, що відображає особливості впливу на свідомість та поведінку вихованців, з урахуванням завдань виховання та закономірностей формування властивостей особистості, вони найчастіше поділяються на 4 групи:

- 1) методи формування ідейно-моральної свідомості (переконання);
- 2) методи формування громадської поведінки і досвіду стосунків (примус);
- 3) методи коригування поведінки (заохочення та покарання);
- 4) метод конкретизації принципів, норм та правил поведінки (особистий позитивний приклад).

Організуючи роботу з національно-патріотичного виховання можна використовувати різні методи та засоби роботи:

- 1) Цільові прогулянки та екскурсії (Краєзнавчий музей, історичні пам'ятки, пам'ятники тощо).
- 2) Спостереження за трудовим життям людей, змінами у місті, вулиці чи ЗДО.
- 3) Розповідь та пояснення педагога у поєднанні з демонструванням та спостереженням.
- 4) Бесіди про рідне місто, вулицю, ЗДО.
- 5) Використання ілюстрацій, аудіо та відеозаписів
- 6) Використання фольклору (розучування пісень, віршів про батьківщину та свій край, прислів'їв, приказок, читання казок)

7) Знайомство з творами народної творчості (розпис, скульптура, вишивка тощо).

8) Збагачення та стимулювання дитячої творчості.

9) Залучення дітей до посиленої суспільно-корисної праці.

10) Заохочення ініціативи та прагнення дітей самостійно підтримувати порядок у найближчому оточенні, дбайливо ставитися до спільного майна, сумлінно виконувати доручення, правильно вести себе у громадських місцях.

11) Виховання поваги до захисників, ветеранів війни та праці, розповідаючи про подвиги воїнів, влаштовуючи тематичні свята, запрошуючи ветеранів, воїнів-захисників, героїв праці.

Слід зазначити такі основні напрямки роботи з національно-патріотичного виховання.

1. Робота з ім'ям дитини. Усвідомлення себе, свого «Я» починається з розуміння того, що кожна дитина знає своє ім'я. З дітьми та батьками обговорюють, чому обрано це ім'я, як називатимуть дитину, коли вона виросте, як ласкаво назвати на ім'я, як їх називають удома. Використовувати переклад імен не рекомендується, оскільки часто дітям він не подобається, а інші діти можуть використовувати його як дражнилку.

2. Сторінки генеалогічного дерева, що йде від дитини.

3. Складання сімейних альбомів, стінгазет про сім'ю.

4. Малювання портретів тата, дядька, дідуся до Дня збройних сил України, Дня козацтва; мами та бабусі на День матері; малюнки "Моя сім'я" тощо.

5. Робота над геральдиком (вивчення гербів міст, країни, прапора) полягає в усвідомленні сенсу знаку та символу, що відображає щось головне. Розгляд різних гербів дозволяє познайомити дітей із їх типами, використовуючи класифікацію основних зображень (герби із зображенням професій, якими знамените місто, герби з тваринами, герби з зображенням історичних подій). При знайомстві з прапором спиратися на уявлення дітей

про колір та деякі традиції. Історія виникнення герба складна для дітей, і можна використати цей напрямок лише зі старшими дошкільнятами.

6. Формуванню почуття гордості за свій народ, свою країну, емоційної чуттєвості сприяє залучення дітей до творчості всесвітньо відомих українських поетів, письменників, композиторів, художників, зокрема, відвідування музеїв, виставок, театрів, розігрування вистав.

7. Велике значення у національно-патріотичному вихованні дошкільнят грає безпосередня участь їх у святах (День міста, День Прапора, День Конституції, День незалежності, День козацтва, День Збройних сил України тощо). Діти роблять листівки, вітання, подарунки, виступають на ранках. Внаслідок такої роботи у дітей створюються не тільки уявлення про їхнє місто, країну, а й виникає почуття причетності до важливих подій, що відбуваються.

До форм національно-патріотичного виховання належать:

Пізнавальні заняття з вивчення державних символів України, отримання дітьми знань про розташування, клімат рідного міста, про його історію; заняття на тему «Наш рідний край». Знайомство дітей з культурою та традиціями рідного краю, з обрядами українського народу, проведення обрядових свят, екскурсії до краєзнавчого музею, організація тематичного дозвілля.

Виховання у дітях любові та дбайливого ставлення до рідної природи, формування у них почуття відповідальності перед природою. Необхідно прагнути до того, щоб природа ставала зрозумілішою та ближчою для дітей. Це одна з важливих складових патріотизму.

Знайомство дітей із героїчним сьогоднішнім Батьківщиною. Донесення до вихованців думки про те, що про військові події, вторгнення Росії в Україну, люди будуть пам'ятати завжди, шанувати пам'ять загиблих, оточувати людей, які захищали Батьківщину, увагою та турботою.

Взаємодія з батьками. Проведення за їх участю виставок виробів та малюнків на тему «Моя сім'я», «Моя мама – найкраща» і т. д., благоустрій ЗДО, проведення змагань, свят та ранків, спільна праця на ділянці. Контакт з

батьками та сім'єю має велике значення у вирішенні завдань національно-патріотичного виховання. Досвід найкращих дошкільних закладів свідчить, що ефективний процес національно-патріотичного виховання відбувається за комплексного використання засобів національно-патріотичного виховання дошкільнят: народного мистецтва, фольклору, дитячої літератури, музики, ігор та ін.

Таким чином, використання даних підходів дозволить виховати справді громадянські та патріотичні погляди у старших дошкільників, що потім ляже в основу особистості дорослої людини – громадянина своєї країни.

1.3. Роль сім'ї у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку

Сім'я відіграє важливу роль у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку. В цьому контексті сім'я є першовчителем та основним середовищем, де формуються основні цінності, патріотичні почуття та національна ідентичність. Можна сказати, що із сім'ї для дитини починається Батьківщина. Родина – природний осередок найглибших людських почуттів: тут народжуються і поглиблюються любов до матері і батька, бабусі і дідуся, роду і народу пошана до рідної мови, історії, культури. У кожній родині своя власна історія, але вона тісно переплітається з історією всієї країни. Адже сім'я – частка народу! Знаючи історію своєї сім'ї, можна краще пізнати історію свого народу.

Розглядаючи сім'ю як суб'єкта національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку, науковці відмічають такі аспекти:

«по-перше, вона є своєрідним мікроколективом, що ґрунтується на довірливих взаєминах між чоловіком та дружиною, батьками й дітьми, на емоційному переживанні різних життєвих подій. Починаючи з перших років життя дитини, родина має великі потенційні можливості соціального впливу на її свідомість та почуттєву сферу. Можливості ці криються у спільності

запитів, прагнень, інтересів членів родини, у їхній взаємозалежності, відповідальності, допомозі, в найглибших почуттях подружньої та батьківської любові;

по-друге, у родинному середовищі втіленням національно-патріотичних почуттів для дитини є батьки, бабусі й дідусі. З ними у дітей пов'язуються поняття про свій будинок, рідні місця, свій край, свою Батьківщину;

по-третє, процес внутрішньо родинного спілкування між різними поколіннями є неперервним. Це спілкування є не лише звичайним обміном інформацією, а й передачею дітям та онукам духовного досвіду й героїки минулого, формуванням патріотичної свідомості, почуттів і переконань, поведінки» [16].

Метою національно-патріотичного виховання, в рамках виховання у родині, є формування у дітей почуття любові, поваги та відданості до своєї країни, її історії, культури, мови та традицій. Основні цілі цього виду виховання включають:

- виховання патріотичної свідомості: засвоєння основних ідей патріотизму та розуміння важливості власної культурної спадщини для формування свідомого ставлення до своєї країни.
- формування національної ідентичності: розвиток у дітей розуміння своєї приналежності до певної нації, розширення знань про історію та досягнення своєї країни.
- розвиток гордості за свою країну: виховання почуття гордості та відповідальності за те, що вони представляють свою націю.
- виховання громадянської активності: поширення усвідомлення про важливість активної участі у житті країни, розвиток громадянської відповідальності.
- утвердження мовної та культурної спадщини: засвоєння рідної мови, вивчення традицій та обрядів, які є важливою складовою національної культури.

- формування толерантності: виховання поваги до інших культур і націй, розуміння різноманітності та взаємодії з іншими громадянами своєї країни.

Національно-патріотичне виховання у родині сприяє створенню позитивної національної ідентичності та відчуття приналежності до спільності, а також готує дітей до активної участі у громадському житті своєї країни.

Національно-патріотичне виховання в сім'ї базується на повсякденних діях, обговореннях та спільних зусиллях, спрямованих на формування глибокого розуміння та поваги до власної культурної спадщини. Джерелами національно-патріотичного виховання в сім'ї можуть бути:

- приклад батьків: власна поведінка батьків, їхні погляди, ставлення до країни та її культурних цінностей є ключовими факторами в формуванні патріотичного виховання. діти вивчають та наслідують приклад батьків.

- родинні традиції і обряди: сімейні традиції, такі як святкування національних свят, участь у традиційних обрядах, сприяють формуванню почуття приналежності до свого народу.

- розповіді і історії: розповіді батьків про історію своєї країни, події та героїв, які мали визначний вплив, розширюють світогляд та викликають інтерес до вивчення власної національної історії.

- мовна освіта: вивчення рідної мови, розширення словникового запасу, використання мовних виразів та фраз, що вказують на національну приналежність.

- участь у національних заходах: активна участь в родині у національних заходах, парадах, фестивалях, які відзначають історію та досягнення країни.

- мистецтво і література: вивчення та обговорення національних творів мистецтва, літературних творів, які відображають національну ідентичність.

- вивчення національної символіки: розуміння значення національних символів, прапора, герба, гімну, які відображають гордість та ідентичність.
- подорожі та вивчення рідного краю: відвідання історичних місць, музеїв, а також вивчення природи та унікальних регіональних особливостей.

На жаль, у наш час у патріотичному вихованні дітей в умовах сім'ї неозброєним оком стали помітні такі недоліки:

- 1) відсутність у багатьох батьків, особливо молодих, знань та вмінь, необхідних для здійснення патріотичного виховання дітей різного віку;
- 2) незнання специфічних для сім'ї засобів та форм патріотичного виховання дітей;
- 3) негативне ставлення частини батьків до залучення дітей у суспільно-корисну працю, пов'язану з турботливим ставленням до ветеранів війни та праці, воїнів-інтернаціоналістів, з охороною природи, пам'яток історії та культури, з благоустроєм своїх міст;
- 4) зниження ролі окремих сімей у політичній, морально-психологічній та патріотичній підготовці синів для служби в армії;
- 5) відсутність певної категорії сімей позитивного прикладу в патріотичному вихованні.

Тому важливим завданням сучасного закладу дошкільної освіти у контексті національно-патріотичного виховання дітей є налагодження тісного контакту з родинами вихованців. Для того, щоб активно залучати їх до участі в освітньому процесі, переконувати у першорядності й первинності виховного впливу сім'ї на формування національного світогляду, патріотичних почуттів, зародження і становлення майбутнього активного, відповідального й корисного члена суспільства, громадянина і патріота, збагачувати необхідними психолого-педагогічними і загальними знаннями та ін.

Мета ЗДО у роботі з батьками полягає у перетворенні їх на активних учасників освітнього процесу, однодумців і партнерів педагогічного колективу і самих дітей. Батьки мають стати не лише гостями на заходах, чи спостерігачами за успіхами своїх дітей.

Зусилля педагогів і батьків мають бути спрямовані на взаємодію у розробленні та виконанні спільних рішень щодо національно-патріотичного виховання дітей. Залучення батьків і членів родин вихованців до роботи з дітьми та педагогами може бути дуже корисним для створення сприятливого освітнього середовища. Це може відбуватися у різних формах: батьківські збори та консультації, участь у виховних заходах, волонтерська діяльність, тематичні лекції та майстер-класи, створення батьківських комітетів, родинні проекти та завдання. Залучення батьків та членів родин до виховання та освіти є ключовим для створення позитивного та ефективного освітнього середовища, де діти можуть успішно розвиватися та навчатися.

Висновки до 1 розділу

Поняття «національно-патріотичне виховання» в психолого-педагогічній літературі визначається як система виховних заходів, спрямованих на формування в особистості почуття гордості, прив'язаності та відповідальності до своєї нації, культури, історії та традицій. Це поняття базується на ідеї патріотизму та національної самосвідомості, а його реалізація включає в себе комплекс заходів у різних сферах освіти. Важливими аспектами національно-патріотичного виховання є: формування патріотичних цінностей, розвиток національної самосвідомості, утвердження громадянської відповідальності, розвиток толерантності та взаєморозуміння, залучення дітей до патріотично насичених заходів, які сприяють емоційному зануренню в історію та культуру своєї країни, розвиток вміння користуватися рідною мовою як важливою складовою національної ідентичності та ін.

Національно-патріотичне виховання визнається важливим елементом загальної системи освіти та виховання, спрямованим на формування гармонійно розвиненої та відповідальної особистості.

Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку є важливим етапом їхнього загального розвитку. Це процес, спрямований на формування в них почуття гордості, поваги та відданості своїй країні, розвиток

національної ідентичності та засвоєння основних цінностей національної культури.

Основними завданнями національно-патріотичного виховання у ЗДО є формування духовно-морального відношення, почуття причетності та любові до сім'ї, міста, країни, до природи рідного краю, до культурної спадщини свого народу; виховання почуття власної гідності у дитини як представника власного народу; виховання толерантного ставлення до інших національностей. Вони реалізуються в різних формах і методах роботи.

Також надзвичайно важливу роль у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку відіграє сім'я. В цьому віці діти освоюють основні цінності, формують свою ідентичність та отримують перші уявлення про свою націю та культуру. Вплив сім'ї визначає основні орієнтири для маленької особистості. Джерелами національно-патріотичного виховання в сім'ї є: приклад батьків, родинні традиції і обряди, розповіді і історії, вивчення рідної мови, участь у національних заходах, вивчення та обговорення національних творів мистецтва, літературних творів, які відображають національну ідентичність, вивчення національної символіки, подорожі та вивчення рідного краю.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ РОБОТІ СІМ'Ї ТА ЗДО

2.1. Констатувальний етап дослідження рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

Експериментальна робота в межах кваліфікаційного дослідження передбачала, насамперед, проведення констатувального експерименту для з'ясування рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку та характеру взаємодії ЗДО і сім'ї щодо національно-патріотичного виховання старших дошкільників.

Відповідно, і **мета** констатувального експерименту полягала у з'ясуванні рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку та характеру взаємодії ЗДО і сім'ї.

Експериментальна робота проводилася у Закладі дошкільної освіти (ясла-садок) № 804 для дітей загального розвитку Оболонського району міста Київ. До експерименту були залучені 26 дітей старшого дошкільного віку, 7 вихователів та 15 батьків. Експеримент проводився упродовж 2022-2023 років.

Завдання:

1. Визначити критерії та показники національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.
2. Розробити методiku констатувального етапу дослідження.
3. Визначити рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку.
4. Вивчити характер взаємодії ЗДО і сім'ї щодо національно-патріотичного виховання старших дошкільників.

Для виконання поставлених завдань було розроблено алгоритм дослідницької роботи у трьох напрямках: робота з дітьми (спостереження,

бесіда, дидактичні та сюжетно-рольові ігри і вправи); робота з батьками (анкета); робота з вихователями (анкета).

Програма констатувального експерименту передбачала реалізацію 3 етапів: підготовчого, констатувального, обробки та інтерпретації результатів

1 етап – підготовчий. На основі результатів теоретичного аналізу проблеми, було здійснено підбір та розробку діагностичних методик для визначення стану національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, а також розробку анкет для педагогів та батьків, спрямованих на визначення їх взаємодії у процесі національно-патріотичного виховання.

2 етап – констатувальний експеримент. Експериментальна робота проводилася на базі закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 804 для дітей загального розвитку у місті Київ.

3 етап – обробки та інтерпретації результатів. На цьому етапі здійснювався аналіз, узагальнення та інтерпретація отриманих даних констатувального етапу дослідження.

У структурі патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку виділено когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. На нашу думку, національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку повинне відображати не лише їхні знання про патріотизм (когнітивний компонент), а й патріотичні почуття (емоційний компонент), та національно-патріотичну діяльність (поведінковий компонент).

Когнітивний компонент національно-патріотичної вихованості дітей дошкільного віку проявляється у знанні змісту понять «батьківщина», «патріот»; у знанні діяльнісних форм прояву патріотизму у дорослих та дітей; у знанні історії своєї сім'ї; у знанні ключових подій історії України; а також у початкових вміннях аналізувати свої почуття, мотиви діяльності, оцінювати окремі свої та чужі вчинки.

Емоційний компонент зводиться лише до патріотичних почуттів та включає емотивну складову (патріотичні почуття до сім'ї, до батьківщини; емоційну оцінку своєї суспільно-корисної діяльності).

Поведінковий компонент. Національно-патріотична свідомість та патріотичні почуття у дітей старшого дошкільного віку знаходяться на початковій стадії розвитку, тому можливості для патріотичної поведінки дошкільників невеликі. Передчасно чекати у цьому віці самостійну національно-патріотичну діяльність. Діти можуть виступати переважно як виконавці доступних їм видів діяльності, організованих та регульованих дорослими, відповідно до їх віку.

Теоретичний аналіз проблеми старших дошкільників дозволив виділити та уточнити критерії та показники національно-патріотичної вихованості особистості. Ми орієнтувалися на нормативні документи й освітні програми та дослідження Н. Рогальської [25], Л. Шкрєбтієнко [39].

Так, *когнітивний критерій* свідчить про обізнаність дитини з державною та національною символікою, традиціями, оберегами, святами українського народу та розуміння їх змісту; обізнаність дитини із творчістю українських письменників, композиторів, художників, їхніми творами національно-патріотичної спрямованості; наявність у словнику дитини слів національно-патріотичної спрямованості.

Емоційний критерій передбачає вшанування культурної спадщини українського народу; гордість за бойові та трудові подвиги українського народу, зокрема рідного краю; уміння дитини виявляти національно-патріотичні почуття у реальних ситуаціях.

Поведінковий критерій свідчить про участь дитини у підготовці і проведенні свят, обрядів, виконанні репертуару української музики для дітей; вміння оцінювати патріотичні вчинки дітей у реальних ситуаціях; усвідомлення своєї належності до українського народу.

Критерії, показники та діагностичні методики національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку

КРИТЕРІЇ	ПОКАЗНИКИ	МЕТОДИКИ
Когнітивний	•обізнаність дитини з державною та національною символікою, традиціями, оберегами, святами сім'ї і українського народу та розуміння їх значення; •обізнаність дитини із творчістю українських письменників, композиторів, художників, їхніми творами національно-патріотичної спрямованості; •наявність у словнику дитини слів національно-патріотичної спрямованості.	•Бесіда "Моя батьківщина - Україна" •Дидактична гра «Народні символи-обереги та державні символи України» •Вправа з картками «Що зображено на малюнку» •Спостереження
Емоційний	•вшанування культурної спадщини українського народу; •гордість за бойові та трудові подвиги українського народу, зокрема рідного краю; •уміння дитини виявляти національно-патріотичні почуття у реальних ситуаціях.	•Вирішення ситуацій •Методика тлумачення прислів'їв про Україну •Спостереження
Поведінковий	•участь дитини у підготовці і проведенні свят, обрядів, виконанні репертуару української музики для дітей; •вміння оцінювати патріотичні вчинки дітей у реальних ситуаціях; •усвідомлення своєї належності до українського народу.	•Сюжетно-рольові ігри •Спостереження

З метою вивчення національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку та їх особливостей нами було розглянуто та проаналізовано наступні діагностичні методики.

РОБОТА З ДОШКІЛЬНИКАМИ

Бесіда «Моя батьківщина – Україна». Мета бесіди з дітьми полягала у визначенні особливостей уявлень дітей про свою країну, її символи, історію, культуру, патріотизм та розуміння ними значущості національно-патріотичного виховання в житті особистості. Бесіда складається з 11 запитань, що відповідають меті бесіди. У ході бесіди експериментатор ставив запитання, та занотовував відповідь. Потім переходив до наступного питання. Бесіда проводилася у звичних для дошкільників умовах в атмосфері доброзичливості.

Дидактична гра «Народні символи-обереги та державні символи України». З метою визначення обізнаності дитини з державною та національною символікою, традиціями, оберегами, святами сім'ї і українського народу та розуміння їх значення, дітям пропонуються картки із зображеннями державних і народних символів. Вони повинні розглянути їх і розділити на дві групи: перша – «Державні символи України», друга – «Народні символи України».

Вправа з картками «Що(Хто) зображено(ий) на малюнку?». З метою визначення наявності у словнику дітей слів національно-патріотичної спрямованості, їм пропонується називати, що (хто) зображено(ий) на малюнку і чи знають вони значення цього слова, чи того, хто там зображений.

Методика тлумачення прислів'їв про Україну. З метою уточнення уміння дітей старшого дошкільного віку виявляти національно-патріотичні почуття ми використали 6 прислів'їв патріотичного спрямування. Експериментатор просив дітей пояснити, як вони розуміють вислови, запропоновані їм для прослуховування;

- Вкраїна – мати, за неї треба головою стояти.
- На чужій стороні Вітчизна удвічі миліша.

- Людина без Вітчизни, як соловей без пісні.
- За народ і волю віддамо життя і долю.
- За морем тепліше, та вдома миліше.
- У чужій сторонці не так світить і сонце.

Правильна інтерпретація 4-6 прислів'їв розглядалась як високий рівень розуміння патріотизму, 3 – середній, 1-2 – низький рівень.

Вирішення ситуацій. З метою виявлення уміння дітей виявляти національно-патріотичні почуття у реальних ситуаціях, вшанування культурної спадщини українського народу, ставлення дітей до державних символів. Їм пропонуються *картинки і відео наступного змісту:*

- Звучить гімн України, а дорослі розмовляють
- На урочистому заході піднімають прапор України, а всі сидять на своїх місцях.
- Лунає гімн, а діти продовжують гратися.
- Негода зірвала прапор, а люди проходять повз нього, не реагуючи.
- У кафе чоловік попросив офіціанта обслуговувати його українською мовою, а він став відмовлятися, говорити, що не знає цієї мови.

Спостереження. Мета спостереження: практично вивчити прояви патріотизму та переживання за свою країну, свій рідний край, своїх захисників у дітей старшого дошкільного віку. Суб'єкт спостереження: експериментатор. Об'єкт спостереження: діти старшого дошкільного віку. Предмет спостереження: особливості прояву національно-патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. Форма фіксації результатів: протокол.

Також за допомогою спостереження можна діагностувати рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку. Основним критерієм дослідження цієї властивості є акти поведінки дітей у різних видах діяльності та взаємодії. Для цього нами були розроблені критерії спостереження за поведінкою дітей. У ролі спостерігачів може бути: найближче оточення дітей старшого дошкільного віку: вихователі, батьки, а також, відповідно експериментатор. Саме результати їх оцінок можуть бути

взяті за основу при визначенні рівня означеної якості вихованців старшої групи. Під час спостереження за дитиною старшого дошкільного віку фіксуються такі форми поведінки:

- чітко знає, що робить: дає повні відповіді на питання та вирішує ситуації;
- здебільшого дає повні відповіді на питання та вирішує ситуації;
- частково правильно відповідає на питання та вирішує поставлені завдання;
- не орієнтується в темі національно-патріотичного виховання взагалі.

Далі зупинимося на даних, отриманих в ході констатувального експерименту за допомогою кожного із представлених вище методів дослідження, які дозволили визначити рівні національно-патріотичної вихованості досліджуваних.

Розпочнемо з аналізу відповідей дітей на запитання бесіди «*Моя батьківщина – Україна*». Відповіді на запитання дозволили встановити недостатню обізнаність значної кількості дітей про патріотизм, державну та народну символіку, свою Батьківщину, її символічне значення, культурно-історичну спадщину, військові і трудові подвиги українського народу та усвідомлення себе українцями, представниками української нації тощо. Так, більш-менш вірно охарактеризували 29 % досліджуваних (Знають в якій країні ми живемо? Як вона називається? Називали основні символи нашої держави. Столицю. Хто такий президент. Які події зараз переживає наша держава тощо); 51 % – дали узагальнені і часто невірні відповіді («гарна людина», «все робить», «не говорить неправди», «відповідає на питання» (про президента), столиця – велика, герб – синьо-жовтий); ще 20 % – взагалі не відповіли на всі запитання. Хоча на питання «Які події зараз відбуваються в нашій країні?» більшість дітей відповіли правильно та емоційно («війна», «напали рашисти», «біда», «вторгнення орків» (77 %),

При виконанні дидактичних вправ («Народні символи-обереги та державні символи України», «Що(Хто) зображено(ий) на малюнку?») результати фіксувались за такими аспектами:

знання символіки: 68 % дітей розуміють значення та історію державних та народних символів. а 45 % з них пояснювали значення державних та народних символів;

розуміння важливості символів: 56 % дітей виявили розуміння значення тих чи інших символів для України.

Методика тлумачення прислів'їв про Україну дозволила з'ясувати розуміння дітьми запропонованих висловів. Так, прислів'я «Вкраїна – мати, за неї треба головою стояти» діти розуміли, як важливість захищати свою країну, яка є рідною і близькою (про це відмітили 73 % дітей). Вислів «На чужій стороні Вітчизна удвічі миліша» виявився не зовсім зрозумілим для більшості дітей, які не змогли інтерпретувати, що відстань або розлука може підсилити почуття приналежності та цінування рідної країни. Жваво обговорювалось прислів'я «Людина без Вітчизни, як соловей без пісні». Більшість дітей правильно зрозуміли його зміст і суть, що як соловею важко жити не співаючи, так і людині складно в інших країнах. багато дітей згадували своїх друзів, які виїхали в іншу місцевість чи країну після початку війни. Це стосувалося і іншого прислів'я «За морем тепліше, та вдома миліше». тут вже більше говорили про себе, чому вони тут, хто з них вже повернувся до міста і т.і. Самостійно не змогли розібратися з прислів'ям «У чужій сторонці не так світить і сонце», очевидно, що заскладним виявилось це порівняння.

За результатами спостереження були отримані наступні показники:

35 % дітей чітко знають, що роблять: дають повні відповіді на питання та вирішують ситуації;

38 % здебільшого давали повні відповіді на питання та вирішували ситуації;

18 % частково правильно відповідали на питання та вирішували поставлені завдання;

9 % дітей не орієнтуються в темі національно-патріотичного виховання взагалі.

Завдяки отриманим емпіричним даним у процесі діагностичної роботи нами було визначено три рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку – високий, середній та низький. Їх характеристика та розподіл досліджуваних представлені у табл. 2.2 та табл. 2.3:

Таблиця 2.2

Рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку (%)

Критерії	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Когнітивний	32	55	13
Емоційний	43	51	6
Поведінковий	35	57	8
Загальний показник	37	54	9

Розподіл старших дошкільників за рівнем національно-патріотичної вихованості

Рівні патріотизму	Кількісний склад (%)	Характеристика
Високий	37	Діти знають всі державні (герб, прапор, гімн) та більшість національних символів, знають і можуть розповісти про культурну спадщину українського народу, розуміють їх символічне значення; із задоволенням розповідають, що(хто) зображене на малюнках; знають і розповідають напам'ять деякі прислів'я, твори українських письменників, знають українських художників; знають і співають українські пісні для дітей; вміють висловлювати свої патріотичні почуття, шанують військові і трудових подвиги українського народу, беруть активну участь у підготовці та святкуванні народних традицій, із задоволенням вчать і співають українські дитячі

		пісні; можуть оцінити патріотичні вчинки однолітків, наслідують поведінку героїв твору в реальних ситуаціях; усвідомлюють себе українцями, представниками української нації; свідомо застосовують знання про Україну в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.
Середній	54	Діти орієнтуються в державних (герб, прапор) та національних (3-4) символах, знають і розповідають про традиції, обереги, свята українського народу, але їхні знання поверхневі, не завжди правильно передають на малюнку їх зміст, розповідають про зображене за допомогою дорослих. Знають і розповідають напам'ять прислів'я, приказки, легенди (4-5), твори українських письменників, знайомі з українськими художниками; знають українські пісні для дітей; висловлюють свої патріотичні почуття, але з допомогою вихователів, подекуди у мовленні використовують словосполучення із художніх творів національно-патріотичного змісту. Шанують культурну спадщину українського народу, позитивно ставляться до військових і трудових подвигів українського народу. Виявляють бажання, але не завжди проявляють активні у підготовці та святкуванні народних свят, із задоволенням вчать і співають українські дитячі пісні; проявляють труднощі в оцінюванні патріотичних вчинків дітей у реальних ситуаціях, не завжди наслідують поведінку героїв у реальних ситуаціях; поверхово розуміють, що вони є представником української нації; використовують знання про Україну в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.
Низький	9	Частково обізнані з державними (прапор) та національними (1-2) символами, фрагментарно знають і розповідають про традиції, обереги, свята українського народу; орієнтується у їх символічному значенні, проте не можуть передати на малюнку їх зображення, не виявляють бажання розповідати про зображене. Діти цього рівня знають і розповідають напам'ять окремі прислів'я, приказки, легенди (1-3),

	твори українських письменників (1-3), не впізнають українських художників; знають українські пісні для дітей (1-2), але текст пісень не можуть відтворити повністю; не вміють висловлювати свої патріотичні почуття, у мовленні словосполучення із художніх творів національно-патріотичного змісту використовують епізодично. Шану до культурної спадщини українського народу виявляють епізодично, нейтрально проявляють емоційно-почуттєве ставлення до військових подвигів українського народу. Діти мають бажання, але не проявляють активної участі у підготовці до народних свят; оцінюють патріотичні вчинки дітей у реальних ситуаціях переважно словами «так», «не так»; не розуміють, що вони є українським народом; не використовують знання про Батьківщину в різних видах художньо-мовленнєвої діяльності.

РОБОТА З ВИХОВАТЕЛЯМИ ТА БАТЬКАМИ

Анкета для батьків. Було розроблено анкету на 9 запитань та проведено опитування батьків дітей старшого дошкільного віку. За його результатами отримані наступні дані:

100 % опитованих визнають актуальність і важливість проблеми національно-патріотичного виховання дітей в сучасних умовах;

так само батьки переконані, що потрібно знайомити дитину з країною, рідним містом, культурно-історичною спадщиною;

але вже лише 54 % батьків регулярно знайомлять свою дитину з рідним містом, країною, визначними пам'ятками. Формами роботи вони назвали здебільшого розповіді і екскурсії;

у відповідь на питання «Чи є у вашої дитини бажання дізнатися більше про своє рідне місто (країну)?» лише 15 % батьків відповіли впевнено, що є, тоді як більшість (76 %) висловили швидше припущення, що мабуть є;

на питання «Що особисто ви робите для виховання у своєї дитини любові до своєї Батьківщини?» 64 % - розповідають про історію та традиції

України; 38 % - залучають дітей до традиційних народних свят; 42 % - організовують подорожі і екскурсії;

переважає позитивна оцінка (84 %) роботи ЗДО зі знайомства дітей з країною, рідним містом, культурно-історичною спадщиною тощо та виховання національно-патріотичних почуттів;

лише 25 % відповіли, що вихователі залучають їх до спільної роботи з національно-патріотичного виховання дошкільників.

Отже, як засвідчили результати анкетування, не всі батьки здійснюють національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку вдома.

Анкета для вихователів «Система роботи з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку». Анкета як діагностичний метод була розроблена нами самостійно на основі узагальнень теоретичного матеріалу згідно завдань дослідження. Зміст анкети склали 11 відкритих запитань. За допомогою них досліджувався рівень обізнаності вихователів щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку та системи роботи та спільної взаємодії ЗДО з сім'єю, також з'ясовували форми й методи національно-патріотичного виховання старших дошкільників, які педагоги використовують у роботі. Всього було опрацьовано 7 анкет, що дозволило виявити рівень знань педагогів щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Проведення анкетування вихователів, дозволило розкрити методи роботи, які використовуються у національно-патріотичному вихованні старших дошкільників. Були проаналізовані запитання щодо усвідомлення педагогами проблеми патріотизму.

Обробка результатів проведеної анкети показала, що не всі педагоги, які брали участь в анкетуванні вірно інтерпретували поняття «національно-патріотичне виховання». В той же час, половина вихователів мають слабкі уявлення про показники поведінки та діяльність дитини, що вказують на патріотизм.

Під час аналізу запитання, що стосується використання форм та методів виховання зазначеної якості, виявили, що 40 % респондентів віддають перевагу заохоченню, 15 % - надання свободи думки, 35 % - сюжетно-рольові ігри, 21 % - морально-етичні бесіди і тільки 10 % зазначили спільну роботу з сім'єю.

Вивчення досвіду і змісту роботи ЗДО (ясла-садок) № 804 Оболонського району міста Київ, показує, що завдання національно-патріотичного виховання дошкільників є пріоритетним і стоїть на першому місці серед завдань, які поставлені на 2022-2023 рік згідно річного плану. У старшій групі використовується парціальна програма «Україна – моя Батьківщина», програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Робота спрямована на: ознайомлення з історією рідного краю, життя і побутом народу України; виховання любові до рідного краю (рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста); виховання пошани та любові до культурного спадку свого народу та сучасного мистецтва; формування толерантного ставлення до представників інших народів, культур і традицій, до однолітків, батьків, сусідів; культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи.

Аналіз планів освітньо-виховної роботи вихователів старших груп засвідчив, що у плануванні вихователі дотримуються переважно тематичного принципу, наприклад: «Рідне місто». «Моя батьківщина – Україна», «Мова солов'їна», «Бабусині казки», «Моя родина», «Професія моїх батьків», «Народні ремесла», «Хустка-хустиночка», «Державні та народні символи України», «Професії дорослих», «Культура та побут українського народу», «Козацькі забави»; «Державні символи України», «Наша Батьківщина», «Обереги та символи України», «Український віночок», «Герої України», «Я та Батьківщина», «Подорож козацькими стежками».

Отже, результати аналізу планів освітньо-виховної роботи вихователів старших груп засвідчили, що національно-патріотичне виховання дітей

старшого дошкільного віку відбувається систематично, здебільшого ними застосовуються традиційні методи – бесіда за змістом творів, читання художньої літератури, виховні ситуації, дидактичні ігри, на жаль, обмаль використовуються спільні свята з батьками, залучення батьків до освітнього процесу, до спільної взаємодії. Означений стан потребує розробки та впровадження різних інноваційних форм і методів роботи з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку в партнерській взаємодії з батьками.

2.2. Характеристика педагогічних умов національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО

У довідковій літературі подано різні тлумачення поняття «умова», які мають багато спільного. Так, в енциклопедичних джерелах це поняття розглядається як певні «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь» [7].

У філософських енциклопедичних джерелах «умова» розглядається як сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин тощо), необхідних для виникнення чи існування зміни певного об'єкта (що зумовлюється) [34, с. 286]. У філософському словнику «умова» трактується як те, від чого залежить щось інше (зумовлене), що уможливорює наявність речі, стану, процесу, на відміну від причини, що з необхідністю, неминучістю породжує що-небудь (дія, результат дії), і від підстави, що є логічною умовою наслідку [34].

Крім цього, поняття «умова» розуміють як необхідні обставини, що сприяють чомусь; особливості реальної дійсності, за яких відбуваються зміни.

У тлумачному словнику сучасної української мови більш конкретизується поняття «умова» – необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник [7, с. 1506].

Поняття «педагогічні» вказує на те, що означені обставини пов'язані з навчально-виховним процесом, із зовнішнім середовищем, де відбувається пізнавальна й навчальна діяльність учнів, спрямована на формування в них певних знань, умінь, навичок [12].

У педагогічних словниках поняття «педагогічна умова» розглядається як:

- вимога, що висувається однією із сторін; як усний або письмовий договір про що-небудь; як правила, встановлені в будь-якій сфері життя, діяльності; як обставини, за яких відбувається що-небудь;

- обстановка, у якій здійснюється що-небудь, обставини, за яких відбувається що-небудь; обов'язкові обставини, передумови, що визначають, зумовлюють існування чого-небудь;

- необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [10].

Результати аналізу наукових джерел засвідчили, що поняття «педагогічні умови» широко розглядалося багатьма авторами (О. Богданюк, Н. Логінова, В. Матвійчук, О. Михайлишин, О. Пономаренко, С. Сінкевич та ін.), які тлумачили його як необхідні обставини, обстановку, явища, чинники, шляхи, уявні результати, напрями тощо. Найчастіше педагогічні умови розглядалися як зовнішня передумова для існування й розвитку явищ, тобто обстановка або обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес, що опосередковується активністю особистості, групою людей.

Об'єднання зусиль сім'ї та закладу дошкільної освіти в національно-патріотичному вихованні допомагає створити цілісне та ефективне середовище для формування любові до Батьківщини у дітей. Тому національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, буде успішним, якщо в педагогічний процес впроваджуватимуться такі педагогічні умови, які включатимуть:

- 1) систематична взаємодія ЗДО з сім'єю у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.
- 2) створення відкритого середовища для спілкування та співпраці;
- 3) врахування індивідуальних особливостей кожної сім'ї та дитини;
- 4) підвищення педагогічної компетентності батьків щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Розглянемо ці умови детальніше.

Систематична взаємодія ЗДО з сім'єю у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку передбачає чітке календарно-тематичне планування спільних заходів і активностей ЗДО, батьків та дітей. Причому батьки мають виступати як рівноправні партнери у процесі виховання. А тому важливо спільно обговорювати та планувати програми та ініціативи, пов'язані з національно-патріотичним вихованням. Зусилля педагогів мають бути спрямовані на підтримку ініціативи батьківської громади, взаємодію у розробленні та виконанні сумісних рішень щодо національно-патріотичного виховання дітей. Тому батьки і члени родин вихованців залучаються до проведення роботи з дітьми і педагогами, зокрема: майстер-класів і гуртків з народних ремесел, народного танцю і гри на народних музичних інструментах, тематичних свят і розваг, театралізацій та ігор-драматизацій, тематичних занять, цільових прогулянок, екскурсій і туристичних походів, організації міні-музеїв, тематичних виставок фотографій, малюнків, поробок, екологічних акцій, благодійних ярмарків та аукціонів, випуску стіннівок або створення тематичних номерів газет тощо [16].

Одним із прикладів взаємозв'язку педагогів ЗДО з батьками є *спільне створення міні-музею*.

Міні-музеї в закладі дошкільної освіти – це особливий розвивальний простір, створений впливати на дитячу емоційну сферу, розширювати її культурний й національний світогляд, формувати життєву компетентність. Музейні експонати мають бути зібрані у відповідності БКДО з урахуванням

вікових особливостей дітей. Для створення міні-музею було б добре виділити окреме приміщення. Прикладами міні-музеїв у групах можуть бути:

- *«Петриківський дивосвіт»*,
- *«Ляльки-мотанки»*,
- *«Гудзик-чарівник»*,
- *«Народна іграшка»*,
- *«Міні-музей книги»*,
- *«Папероплетіння»*,
- *«Писанки»*.

Експонати міні-музею можуть використовуватися під час проведення тематичних тижнів, свят, розваг, ігор.

Таким чином, національно-патріотичне виховання дітей – одна з основних задач закладу дошкільної освіти, важливою умовою якої є тісний взаємозв'язок з батьками, сім'єю, як осередком суспільства і берегинєю традицій українського народу. Без глибокої, самовідданої й розумної любові до дітей не може бути повноцінного сімейного виховання [16].

Створення відкритого середовища для спілкування та співпраці передбачає систематичну та відкриту комунікацію між педагогами ЗДО та сім'єю. Це може бути здійснено через зустрічі, батьківські збори, електронні засоби зв'язку, щоб регулярно ділитися інформацією та обговорювати плани.

Необхідно при цьому розвивати довіру та співпрацю, щоб батьки відчували, що їхня участь важлива для виховання дітей. Ефективними заходами для створення такого середовища можуть бути:

- регулярна організація батьківських зборів та зустрічей для обговорення актуальних питань;
- створення відкритих каналів зв'язку, таких як електронна пошта, месенджери, або електронні платформи для обміну інформацією. Це може включати регулярні електронні розсилки, інформаційні бюлетені, чи спеціальні групи у соціальних мережах;

- створення веб-сайту або порталу для ЗДО, де батьки можуть знайти важливу інформацію про навчання, події та програми ЗДО;
- проведення анкетувань та опитувань серед батьків для збору зворотнього зв'язку та визначення їхніх очікувань та проблем;
- організація днів відкритих дверей, коли батьки можуть відвідати ЗДО та дізнатися більше про те, як проходить виховання їхніх дітей;
- відзначення батьків за їхню активну участь та співпрацю через систему відзнак та похвал за внесок у життя ЗДО.

Створення відкритого середовища для спілкування та співпраці сприяє підтримці позитивного відношення між ЗДО та батьками, сприяє ефективному вихованню та розвитку дітей.

Врахування індивідуальних особливостей кожної сім'ї та дитини дозволить обрати підходящі методи та засоби для національно-патріотичного виховання, враховуючи можливості та переваги сім'ї/дитини. Кожна родина має свої традиції, цінності та умови, які впливають на сприйняття та розуміння національної ідентичності. Тому слід враховувати такі аспекти:

1. Культурний контекст сім'ї, її традиції, звичаї та специфічні релігійні переконання.
2. Мовні особливості родини. Якщо у сім'ї використовується інша мова, необхідно включати елементи національного виховання, які сприяють збереженню та розвитку мовної ідентичності дитини.
3. Історичний багаж родини, можливі переживання чи травми, пов'язані з історією країни.
4. Особливості виховання та світогляду батьків, їхні погляди на національні традиції, історію та значущі події.
5. Індивідуальні особливості дитини (інтереси, здібності та ступінь готовності вивчати та розуміти національно-патріотичні аспекти).

Ця умова передбачає розробку диференційованих програм та завдань, які дають можливість кожній дитині займатися тим, що їй цікаво та важливо з точки зору національно-патріотичного виховання.

Важливо згадати і принцип полікультурності в національно-патріотичному вихованні. І. Бех та К. Чорна відмічають, що «полікультурність передбачає інтегрованість української культури у європейський і світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до цінностей, культури, мистецтва, вірування інших народів, здатності диференціювати спільне й відмінне в різних культурах, сприймати українську культуру як невід'ємну складову загальнолюдської» [4, с. 23].

Забезпечення індивідуального та чутливого підходу до кожної сім'ї та дитини у національно-патріотичному вихованні сприяє ефективному та значущому впливу на розвиток кожної дитини.

Підвищення педагогічної компетентності батьків щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку є важливою педагогічною умовою, оскільки саме батьки є ключовими учасниками виховного процесу та важливими партнерами закладу дошкільної освіти.

З метою педагогічної просвіти та ознайомлення батьків з освітньою діяльністю закладу в напрямі національно-патріотичного виховання дітей організуються батьківські збори з переглядом різних за змістом і тематикою форм роботи з дітьми, майстер-класи вихователів, інструкторів з фізичного виховання, музичних керівників, керівників гуртків та інших фахівців, лекторії, школи і клуби для батьків. Подібні форми педагогічної просвіти пропагують ідеї виховання і демонструють шляхи розвитку, виховання, навчання дитини [16].

Зокрема, ефективним інструментом для включення батьків у виховний процес та підтримки цінностей патріотизму у сім'ях є організація батьківських семінарів та майстер-класів з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тематика таких заходів може бути різною:

1. Віртуальна подорож «Дитина в Україні», під час якої батьки разом з дітьми вивчають культурні та історичні пам'ятки України, традиції та національні символи.

2. Майстер-клас з виготовлення народних символів, на якому батьки разом з дітьми виготовляють народні символи-обереги та вивчають їх значення.

3. Тематичні лекції від експертів з історії та культури України для батьків.

4. Музичний майстер-клас, під час якого батьки та діти разом вивчають та виконують українські народні пісні.

5. Кулінарний майстер-клас із приготування традиційних українських страв.

Важливо, щоб заходи були інтерактивними, цікавими та доступними для учасників, сприяючи зміцненню батьківського партнерства у вихованні малюків.

Важливою є і розробка літературних та візуальних матеріалів для батьків, де пояснюються основні принципи та методи національно-патріотичного виховання (ілюстрації, статті, короткі відео). Зараз також ефективним є забезпечення доступу до електронних ресурсів для батьків, таких як онлайн-курси, вебінари, відео лекції на тему національно-патріотичного виховання. Або створення онлайн-платформи (форуми, групи у соціальних мережах), де батьки можуть обговорювати питання та обмінюватися досвідом щодо національно-патріотичного виховання.

Індивідуальні консультації батьків також повинні бути регулярними, де можна відповісти на їхні питання та допомогти врахувати особливості виховання їхніх дітей. Ось деякі аспекти, які слід врахувати під час проведення таких консультацій:

1. Розпочинати варто з діагностики потреб та очікувань батьків. Проводиться спільна бесіда, де вони можуть висловити свої погляди на національно-патріотичне виховання та визначити свої потреби.

2. Розгляд сімейних традицій та звичаїв, які вже існують у сім'ї. Визначається, як їх можна посилити або інтегрувати в національно-патріотичне виховання.

3. Підготовка інформаційного огляду національно-патріотичних матеріалів та ресурсів, які можуть бути корисними для сімейного використання. Надання порад щодо вибору літератури, відео, іграшок тощо.

4. Розробка індивідуального плану національно-патріотичного виховання для кожної сім'ї, з врахуванням їхніх особливостей, ресурсів та можливостей.

5. Надання конкретних рекомендацій щодо практичних дій, які батьки можуть виконати вдома для підтримки національно-патріотичного виховання. Це може включати рекомендації для читання, ігор, подій тощо.

6. Включення обговорення актуальних національних подій та свят. Пояснення, які можливості це створює для поглиблення розуміння та відчуття патріотизму.

7. Сприяння обміну досвідом між батьками. Якщо у когось є успішний досвід національно-патріотичного виховання, необхідно спонукати його/її поділитися цим з іншими сім'ями.

8. Пропозиція створення спільних проектів для сімей, які бажають об'єднати зусилля у національно-патріотичному вихованні. Це може бути створення сімейного альбому, участь у благодійних заходах тощо.

9. Надання емоційної підтримки батькам з підкресленням важливості їхньої ролі в національно-патріотичному вихованні та відзначенням їхніх досягнень.

10. Забезпечення механізму відстеження прогресу у національно-патріотичному вихованні. Проведення періодичних зустрічей для обговорення результатів та внесення коректив.

Індивідуальні консультації можуть стати значущим етапом у підтримці батьків у формуванні національно-патріотичного світогляду своїх дітей.

Таким чином, ми розглянули педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО. Їх конкретизація буде відображена і в наступному підрозділі 3.3, в якому ми представимо методичні рекомендації для вихователів і батьків

щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО з національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку

Спільна робота сім'ї та закладу дошкільної освіти важлива для успішного національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Нижче подано методичні рекомендації для вихователів та батьків, які допоможуть ефективно співпрацювати у цьому процесі і які базуються на виділених нами педагогічних умовах.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

1. Створення відкритого спілкування. Забезпечте відкрите та довірче спілкування із батьками. Регулярно проводьте батьківські збори, наради чи відкриті дні для обговорення національно-патріотичного виховання.

2. Надання інформації та ресурсів. Забезпечте батьків необхідною інформацією та ресурсами, які допоможуть їм в національно-патріотичному вихованні. Це може бути література, відео, ігри тощо.

3. Організація тематичних заходів. Проводьте тематичні заходи та свята, присвячені національним традиціям та святам, залучаючи батьків до їх підготовки та участі.

4. Розвиток спільних проектів. Запропонуйте спільні проекти для сімей, де вони можуть разом працювати над створенням різних елементів, пов'язаних із національно-патріотичним вихованням.

5. Впровадження графіка дій. Спільно із батьками розробіть графік дій для дому та ЗДО, щоб вони могли узгоджувати свої зусилля та створювати сприятливе національно-патріотичне середовище для дітей.

6. Організація тематичних бесід. Проводьте тематичні бесіди для батьків, де обговорюються питання національної ідентичності, традицій та цінностей.

7. Розвиток креативних завдань. Залучайте батьків до розвитку креативних завдань для дітей, пов'язаних із національно-патріотичними темами. Наприклад, створення вистав, листівок тощо.

8. Сприяння формуванню сімейних традицій. Допмагайте сім'ям формувати свої власні національно-патріотичні традиції. Це може бути спільне святкування свят, виготовлення символів тощо.

9. Підтримка взаємодії в спільноті. Створюйте можливості для взаємодії сімей у спільноті. Це може бути обмін досвідом, створення груп для спільних заходів та інше.

10. Формування сприятливого середовища. Створюйте сприятливе національно-патріотичне середовище в ЗДО, залучаючи батьків до участі у створенні та підтримці цього середовища.

Найбільш ефективними **формами роботи вихователів з батьками** можуть бути:

- Батьківські збори (загальні та групові).
- Консультації для батьків. Орієнтовні теми: «Виховання в сім'ї», «Сімейні традиції та свята», «Шануй інших, і тебе шануватимуть», «Ознайомлення дітей з рідним краєм», «Наші відомі земляки», «Українознавство в дитячому закладі».
- Організація лекцій. Орієнтовні теми: «Доброзичливі стосунки в сім'ї», «Вплив навколишнього середовища на розвиток дитини», «Приклад батьків», «Діти, яких не розуміють дорослі».
- Залучення батьків до виготовлення дерева роду, оформлення фотоальбомів про життя дітей.
- Круглий стіл «Моя мала Батьківщина» (обмін досвідом сімейного та суспільного виховання з українознавства)
- Проведення родинних свят, змагань (із залученням батьків).

- Відкриті тематичні заняття для батьків.
 - Виготовлення інформаційного матеріалу для батьківських куточків.
- Орієнтовні теми: «Сімейні професії», «Історія рідного краю», «На засадах духовної культури», «Виховання любові до рідного краю».
- Постійне оновлення стенду «Батьківська газета» (оформляють вихователі і батьки).
 - Залучення батьків до оформлення виставок дитячих малюнків.
 - Залучення батьків до оформлення виставки власних виробів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ БАТЬКІВ

1. Активна участь у заходах. Беріть активну участь у тематичних заходах та святах, які проводить ЗДО.

2. Підтримка спільних проєктів. Беріть участь у спільних проєктах, що реалізуються в закладі дошкільної освіти, спрямованих на національно-патріотичне виховання.

3. Проведення часу з дитиною. Проводьте якомога більше часу разом із дитиною: відвідуйте музеї, екскурсії, святкуйте національні та сімейні свята.

4. Активне спілкування з вихователями. Встановлюйте активний зв'язок із вихователями, обговорюйте питання національно-патріотичного виховання та діліться своїми ідеями.

5. Формування сімейних традицій. Розвивайте свої власні сімейні традиції, пов'язані із національно-патріотичними цінностями.

6. Використання ресурсів ЗДО вдома. Використовуйте матеріали та ресурси, які надає ЗДО, для подальшого національно-патріотичного виховання вдома.

7. Впровадження національних традицій. Запровадьте практику відзначення у своїй сім'ї національних традицій, свят, вшанування героїв тощо.

8. Розмови з дитиною. Регулярно говоріть із дитиною про важливість національних символів, традицій та історії країни.

9. Підвищення рівня компетентності. Беріть участь у батьківських курсах, семінарах, майстер-класах присвячених національно-патріотичному вихованню.

10. Підтримка спільного плану. Взаємодійте із вихователями у формуванні та виконанні спільного плану національно-патріотичного виховання для дитини.

Наслідуючи батьків, як найближчих і найбільш авторитетних людей, дитина засвоює норми поведінки, ставлення до природи, до людей, що оточують, до рідного міста/села. Наведемо як приклад, *поради батькам з виховання у дітей поваги і турботливого ставлення до своєї малої батьківщини рідного міста чи села.* Не забудьте:

* Йдучи вулицею рідного міста, розповісти про визначні пам'ятки, які знаходяться на цій вулиці.

* Познайомити дітей із назвою вулиці, на якій ви знаходитесь. Чому вона так називається?

* Відвідати разом всією родиною краєзнавчий музей. Після відвідин обговоріть з дітьми те, що ви там побачили.

* Побувати в прабабусь та прадідусів і розпитати, що вони знають про історію рідного міста. Які цікаві легенди, приказки, забавлянки вони знають? Запишіть, а потім завчіть їх з дітьми.

* Здійснити цільову прогулянку разом з дітьми по визначних місцях рідного міста, а ввечері запропонуйте намалювати свої враження від прогулянки.

* Завжди звертайте увагу на чистоту і порядок у рідному місті. Поговоріть з дітьми, як зробити так, щоб місто завжди було охайним і привабливим.

* Разом з дітьми посадіть біля свого будинку квітники, дерева. Доглядайте за ними разом з дітьми.

* Частіше розповідайте дітям про видатних людей, які проживали чи проживають і донині в рідному місті.

* Знайомте дітей зі звичаями та традиціями рідного краю.

* А якщо ви хочете посіяти в душі дитини золоті зернятка духовності, любові до рідного краю, слова, співайте, читайте, спілкуйтеся із нею мовою кращих творів українського фольклору та видатних вітчизняних поетів і письменників.

* Запропонуйте дітям намалювати місто в майбутньому.

* Створіть сімейний фотоальбом «Я і місто моє». Разом з дитиною придумайте вірші про рідне місто. Запишіть їх під фотографіями.

Важливо пам'ятати, що спільна робота сім'ї та ЗДО є ключем до успіху в національно-патріотичному вихованні дітей. Здоровий та тісний зв'язок між сім'єю та дошкільним закладом може створити оптимальні умови для гармонійного розвитку дитини.

Висновки до розділу 2

У ході експериментальної роботи проведено констатувальний експеримент, спрямований на вивчення рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку та характеру взаємодії ЗДО і сім'ї щодо національно-патріотичного виховання старших дошкільників. Було визначено критерії, показники та компоненти національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку, на основі яких реалізовано методику дослідження. Ця методика включає в себе такі діагностичні методи: бесіда «Моя батьківщина – Україна», дидактична гра «Народні символи-обереги та державні символи України», вправа з картками «Що зображено на малюнку», спостереження, методика вирішення ситуацій, методика тлумачення прислів'їв про Україну. Було виявлено три рівні національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку: високий, середній та низький.

Також розроблено та описано спеціальні педагогічні умови національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО. Такими умовами є: систематична взаємодія ЗДО з сім'єю у

національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку; створення відкритого середовища для спілкування та співпраці; врахування індивідуальних особливостей кожної сім'ї та дитини; підвищення педагогічної компетентності батьків щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до умов експерименту, розроблено методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Рекомендації охоплюють основні принципи, форми, методи та прийоми партнерства в організації освітнього середовища для ефективного національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі представлено дослідження проблеми національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки:

1. За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що поняття «національно-патріотичне виховання» розглядається як система виховних заходів, спрямованих на формування в особистості почуття гордості, прив'язаності та відповідальності до своєї нації, культури, історії та традицій. Це поняття базується на ідеї патріотизму та національної самосвідомості, а його реалізація включає в себе комплекс заходів у різних сферах освіти. Важливими аспектами національно-патріотичного виховання є: формування патріотичних цінностей, розвиток національної самосвідомості, утвердження громадянської відповідальності, розвиток толерантності та взаєморозуміння, залучення дітей до патріотично насичених заходів, які сприяють емоційному зануренню в історію та культуру своєї країни, розвиток вміння користуватися рідною мовою як важливою складовою національної ідентичності та ін.

2. Для дітей старшого дошкільного віку національно-патріотичне виховання є важливим етапом їхнього загального розвитку. Цей процес спрямований на виховання в них почуття гордості, поваги та відданості своїй країні, розвиток національної ідентичності та засвоєння основних цінностей національної культури. Основними завданнями національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у ЗДО є формування духовно-морального ставлення, почуття причетності та любові до сім'ї, міста, країни, до природи рідного краю, до культурної спадщини свого народу; виховання почуття власної гідності у дитини як представника власного народу; виховання толерантного ставлення до інших національностей.

3. Визначено, що сім'я відіграє важливу роль у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку. В цьому віці діти

засвоюють основні цінності, формують свою ідентичність та отримують перші уявлення про свою націю та культуру. Вплив сім'ї визначає основні орієнтири для маленької особистості. Джерелами національно-патріотичного виховання в сім'ї є: приклад батьків, родинні традиції і обряди, розповіді і історії, вивчення рідної мови, участь у національних заходах, вивчення та обговорення національних творів мистецтва, літературних творів, які відображають національну ідентичність, вивчення національної символіки, подорожі та вивчення рідного краю.

4. Проведено констатувальний експеримент з метою з'ясування рівня національно-патріотичної вихованості дітей старшого дошкільного віку та характеру взаємодії ЗДО і сім'ї. Експеримент базувався на визначеному переліку компонентів національно-патріотичної вихованості: когнітивному (обізнаність дитини з державною та національною символікою, традиціями, оберегами, святами українського народу та розуміння їх змісту; обізнаність дитини із творчістю українських діячів; наявність у словнику дитини слів національно-патріотичної спрямованості); емоційного (вшанування культурної спадщини українського народу; гордість за бойові та трудові подвиги українського народу, зокрема рідного краю; уміння дитини виявляти національно-патріотичні почуття у реальних ситуаціях); поведінкового (участь дитини у підготовці і проведенні свят, обрядів, виконанні репертуару української музики для дітей; вміння оцінювати патріотичні вчинки дітей у реальних ситуаціях; усвідомлення своєї належності до українського народу); критеріїв та показників їх визначення. Розроблено методику дослідження, що передбачає використання різних методів, таких як опитування, спостереження, діагностичні вправи та аналіз документації, для визначення рівнів національно-патріотичної вихованості. Було встановлено три рівні – високий (37 %), середній (54 %) та низький (9 %).

5. Визначено та охарактеризовано комплекс педагогічних умов, які забезпечують національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО: систематична взаємодія ЗДО

з сім'єю у національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку; створення відкритого середовища для спілкування та співпраці; врахування індивідуальних особливостей кожної сім'ї та дитини; підвищення педагогічної компетентності батьків щодо національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

б. Запропоновано методичні рекомендації для вихователів і батьків щодо спільної роботи сім'ї та ЗДО у процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Рекомендації для вихователів орієнтовані на створення відкритого спілкування, надання інформації та ресурсів, організацію тематичних заходів, розвиток спільних проєктів, впровадження графіка дій, організацію тематичних бесід, розвиток креативних завдань, сприяння формуванню сімейних традицій, підтримку взаємодії в спільноті та формування сприятливого середовища. Рекомендації для батьків передбачають їхню активну участь у заходах, підтримку спільних проєктів, проведення часу з дитиною, активне спілкування з вихователями, формування сімейних традицій, використання ресурсів ЗДО вдома, впровадження національних традицій, розмови з дитиною, підвищення рівня компетентності та ін.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку у спільній роботі сім'ї та ЗДО. Потребують подальшого і окремого дослідження інноваційні форми і методи взаємодії, використання сучасних інформаційних технологій у цьому процесі, врахування умов воєнного стану та особливого режиму роботи закладів дошкільної освіти тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 29.01.21 р.)
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: «Либідь», 2003. 344 с.
3. Бех І. Виховуємо патріотизм як почуття. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 4–8.
4. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Світ виховання*. 2007. № 1 (20). С. 23–34.
5. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Вища шк., 2002. 407 с.
6. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку. Концепція Софії Русової та сьогодні. *Дошкільне виховання*. 2016. № 2. С. 2–5.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
8. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: метод. посіб. / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Харків: Мадрид, 2015. 220 с.
9. Гавриш Н. В., Крутій К. Л. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. № 8. С. 2–6.
10. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

11. Дитина у сучасному соціопросторі: навч. посіб. / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова [та ін.] / за ред. Т. О. Піроженко. Київ. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.

12. Дяченко Н. О. Організаційно-педагогічні умови формування вмінь розв'язувати педагогічні задачі у майбутніх викладачів педагогіки в умовах магістерської підготовки: електронний підручник. URL: <https://nadiadyachenko.wordpress.com/2013/10/02/>.

13. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / наук. ред. О. Кононко. Київ: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. 243 с.

14. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посіб. Київ: Світич, 2009.

15. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: затв. Наказом МОН України № 527 від 06.06.2022.

16. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства: навчальний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с.

17. Макаренко А. Книга для батьків. Київ: Рад. школа, 1980.

18. Матвієнко С. І. Специфіка патріотичного виховання у дошкільному дитинстві. *Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку*: кол. моногр. за заг. ред. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 169–198.

19. Національно-патріотична ідея в освіті й вихованні дітей і молоді в Україні: реком. покажч. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, бібліотека; уклад.: Л. Г. Айдарова ; відп. ред. І. Ф. Турко. Харків: ХНПУ, 2015. 32 с.

20. Новий тлумачний словник української мови. У 3 томах. / Укл. Яременко В. В., Сліпушко О. М. Київ: Аконіт, 2003. Т. 2. 926 с.

21. Носачова Т., Волошина М. Патріотизм плекається в родині. *Дошкільне виховання*. 2016. № 6. С. 10-12.

22. Основи національного виховання: Концептуальні положення / За заг. ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчук. К.: Інформ.-вид. Центр "Київ", 1993. Ч. 1. 152 с.
23. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: «Академ-видав», 2006. 456 с.
24. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. 2016 р. 256 с.
25. Рогальська Н. В. Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі: дис. ... канд. пед. наук. К., 1996. 174 с.
26. Рогальська-Яблонська І. Педагогіка соціалізації: особливості патріотичного виховання дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2016. Вип. 2. С. 290-297.
27. Руденко Ю. Патріотичне виховання учнівської молоді. *Освіта*. 2001. С. 11–15.
28. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1999. 304 с.
29. Сухомлинський В. О. Виховання обов'язку: Вибр. тв. в 5 т. Київ: «Радянська школа», 1977. Т. 5. С. 472–488.
30. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибрані твори: В 5-ти томах. Київ: Радянська школа, 1975. 654 с.
31. Трофаїла Н. Д. Патріотичне виховання дошкільників через освітню лінію «Дитина в соціумі». *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5(11). С. 469-475.
32. Україна – моя батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О.М. Каплуновська, І. І.Кичата, Ю.М. Палець; за наук. ред. О.Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
33. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. Т. 1 Теоретичні проблеми педагогіки. Київ: Рад. школа, 1983. 489 с.

34. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. Шинкарук та ін.; НАНУ, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

35. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

36. Чорна К. Суть патріотизму і його виховання в сучасних умовах. *Виховання в сучасному освітньому просторі: зб. наук. пр.* / Ін-т проблем виховання АПН України. К.; Умань, 1997. С. 74–78.

37. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Част. I. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2001. 272 с.

38. Шкребтієнко Л. П. Критерії вихованості патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Київського інституту бізнесу і технологій*. К.: ПВНЗ «Київський інститут бізнесу і технологій», 2010. №1(11), С.131-133.

39. Шкребтієнко Л. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобом художньої літератури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Південноукраїнський нац.пед.ун-т ім.Ушинського, 2019. 236 с.

40. Ярмаченко М. Д. Педагогічний словник. Київ, 2001. 514 с.

41. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.